

Τὸ παρὸν ἄρθρον ἐδημοσιεύθη ἐν «*Ἀστὴρ τῆς Ἀνατολῆς*», Ἀθῆναι, Ἔτος 150, ἀρ. 8, Σεπτέμβριος 2007, 227-230

Ὁ Θεὸς καὶ ἡ πόλις

ὑπὸ
Χρυσ. Κ. Καραγκούνη

Ἡ ἰδέα περὶ «πόλεως» ἀντιπροσωπεύει πολιτισμὸν καὶ πρόοδον ἀπὸ ἓνα πρωτόγονον τρόπον ζωῆς, κατὰ τὸν ὁποῖον κάθε ἄτομον ἢ οἰκογένεια ἔπρεπε νὰ φροντίσουν γιὰ τὰ συμφέροντά των, στὴν διευθετημένην ζωὴν μιᾶς κοινωνίας μὲ νόμους ποὺ ἐρρύθμιζαν τὰ δικαιώματα καὶ τὰ καθήκοντα τῶν πολιτῶν, καὶ ἡ ὁποία κοινωνία παρεῖχε τὰ τεχνολογικὰ μέσα διὰ μίαν ζωὴν μὲ περισσότερες ἀνέσεις ἀπ' ὅτι εἶχε σταθῆ δυνατὸν γιὰ πρωτόγονους ἀνθρώπους. Αὐτὸ ἰσχύει τόσον γιὰ προ-ἑλληνικὲς πόλις-πολιτισμοὺς, ὅπως τοῦ Σέσκλου, τοῦ Δημινίου τῆς Μινωϊκῆς Κρήτης, κ.ἄ. ὅσον καὶ γιὰ πολιτισμοὺς τῆς Μέσης Ἀνατολῆς, ὅπως τῆς Βαβυλῶνος, τῆς Νινευῆς, τῆς Ἱεριχοῦ, κ.ἄ. Σὲ ὅλες αὐτὲς τὶς περιπτώσεις οἱ κάτοικοι τῆς πόλεως ἐξεχώριζαν ἀπὸ τοὺς προγόνους των, οἱ ὁποῖοι εἶχαν ζήσει μίαν πρωτόγονην ζωὴν στὴν πεδιάδα ἢ στὸ δάσος. Οἱ συνεχεῖς συναλλαγὲς καὶ τὸ καθημερινὸν

«τρίψιμον» τοῦ ἑνὸς μετὰ τοῦ ἄλλου γιὰ ζητήματα ἐμπορίου, φιλίας καὶ καλῆς γειτνιασεως, ἀναποφεύκτως ἐπέφεραν διαφόρους βαθμοὺς ἐκλεπτίνσεως καὶ ἐξευγενισμοῦ, ὅπου οἱ συμμετέχοντες ἐλάμβανον ὑπ' ὄψιν τὰ συμφέροντα τοῦ πλησίον καὶ ὅλα αὐτὰ ὁδήγησαν σὲ μίαν ἰσορροπίαν σχέσεων, διὰ τῶν ὁποίων ἡ ζωὴ ἐν πόλει μποροῦσε νὰ διατηρηθῆ καὶ νὰ ἐξελιχθῆ περαιτέρω.

Στὰ βιβλικὰ ἱστορικὰ, τῶν ὁποίων τὸ κύριον ἐνδιαφέρον εἶναι θρησκευτικὸν κι' ὄχι κοινωνικόν, ἡ ἰδέα περὶ «πόλεως» ἔχει μίαν κάπως «ἀμφίρροπον» ἱστορίαν. Ἡ πρώτη πόλις κατὰ τὸ Βιβλίον τῆς Γενέσεως ἦτο ἡ πόλις Ἐνώχ, ἡ ὁποία ἐκτίσθη ὑπὸ τοῦ Κάϊν, τοῦ πρώτου δολοφόνου. Μεταξὺ τῶν πρώτων πόλεων ποὺ ἔγιναν περίφημες στὴν ἱστορίαν συμπεριλαμβάνονται ἡ Βαβυλὼν καὶ ἡ Νινευὴ (Γεν 10:10-11), καὶ οἱ δύο ἐκ τῶν ὁποίων γίνονται ἰδιαίτερα ἀντικείμενα τοῦ ἐνδιαφέροντος καὶ τῆς ἐνεργείας τοῦ Θεοῦ. Καὶ οἱ δύο λειτουργοῦν ὡς πρωτότυπα τοῦ πῶς ὁ Θεὸς μὲ διαφορετικοὺς τρόπους φέρεται πρὸς τοὺς ἀνθρώπους. Ἡ Βαβυλὼν καὶ ὁ πύργος τῆς εἶναι καρπὸς τεχνολογικῆς προόδου. Οἱ κτίστες τοῦ θέλουν νὰ ἐορτάσουν τὴν ἐπιτυχίαν των ἀνεγείροντας ἕνα μνημεῖον εἰς τὸν ἑαυτὸν των, εἰς τὴν τεχνολογίαν των καὶ εἰς τὴν ἰκανότητέ των – ἕνα μνημεῖον τὸ ὁποῖον θὰ φθάνει ἕως τὸν οὐρανόν (Γεν 11 :4). Ἀπὸ τὴν ὀπτικὴν τῆς Βίβλου ἡ Βαβυλὼν καὶ ὁ πύργος τῆς σημαίνουν ἀνθρωπίνην ἔπαρσιν, αὐθάδειαν καὶ ἀπεριόριστον αὐτοπεποίθησιν, πιστεύοντας ὅτι ὅλα εἶναι δυνατὰ,

ἀψηφόντας τοὺς θείους περιορισμοὺς καὶ φερόμενοι προκλητικῶς πρὸς τὶς Ἀνώτερες Δυνάμεις. Ὡς ἐκ τούτου, ἡ Βαβυλῶν γίνεται τὸ παράδειγμα καὶ ὁ ἀντιπρόσωπος κάθε ἐμφάνισης τοῦ εἴδους τούτου. (Αὐτὸς εἶναι καὶ ὁ λόγος διὰ τὸν ὁποῖον ἡ ἰδέα περὶ Βαβυλῶνος ἐπανεμφανίζεται εἰς τὴν Καινὴν Διαθήκην, ὅπου γίνεται τὸ σύμβολον τοῦ ἁμαρτωλοῦ κόσμου [δηλ. ἡ Ῥώμη καὶ ἡ αὐτοκρατορία της, Α' Πέτ 5:13]) καὶ ὁ ἐσχατολογικὸς ἀντιπρόσωπος παντὸς εἴδους κακοῦ καὶ διαφθορᾶς ποὺ ἀνθίσταται εἰς τὰ σχέδια τοῦ Θεοῦ [Ἀποκ 14:8, 16:19, 17:5, 18:2-24]). Ἡ ἀπάντησις τοῦ Θεοῦ πρὸς τὴν συμπεριφορὰν αὐτὴν εἶναι τιμωρία. Κι' αὐτὴ εἶναι παραδειγματική· ὁ Θεὸς πάντοτε ἀπαντᾷ σὲ τέτοιου εἴδους συμπεριφορᾶς κατὰ τὸν ἴδιον τρόπον (καὶ ἂν ἀκόμη ἡ περίοδος τῆς χάριτος ἐν Χριστῷ τὸ ἀργοπορεῖ, «οὐ βραδύνει ὁ κύριος τῆς ἐπαγγελίας, ὡς τινες βραδύτητα ἠγοῦνται, ἀλλὰ μακροθυμεῖ εἰς ὑμᾶς, μὴ βουλόμενός τις ἀπολέσθαι ἀλλὰ πάντα εἰς μετάνοιαν χωρῆσαι» [Β' Πέτ 3:8-9]).

Περισσότερον δραστικῶς, οἱ πόλεις τῶν Σοδόμων καὶ τῆς Γομόρρας, στίς ὁποῖες ἡ ἀδικία, ἡ ἀνηθικότης καὶ ἡ διαστροφή ἠνθίζαν, κατεστράφησαν παντελῶς διὰ πυρὸς καὶ θείου «ὑπόδειγμα μελλόντων ἀσεβεῖν τεθεικῶς» (Β' Πέτ 2:6). Ἡ Νινευή, ἐξ ἄλλου, ἀποσπᾷ τὸ ἔλεος τοῦ Θεοῦ, ὥστε ἀποστέλλει εἰς αὐτοὺς τὸν προφήτην Ἰωνᾶ διὰ νὰ κηρύξη μετάνοιαν· «πορεύθητι εἰς Νινευὴν τὴν πόλιν τὴν μεγάλην καὶ κήρυξον ἐν αὐτῇ, ὅτι ἀνέβη ἡ κραυγὴ τῆς κακίας αὐτῆς πρὸς με»

[Ἰων 1:2].¹ Καὶ ὁ Κύριος ἡμῶν σχολιάζει τὸ χωρίον· «ἄνδρες Νινευῖται ἀναστήσονται ἐν τῇ κρίσει μετὰ τῆς γενεᾶς ταύτης καὶ κατακρινοῦσιν αὐτήν· ὅτι μετενόησαν εἰς τὸ κήρυγμα Ἰωνᾶ, καὶ ἰδοὺ πλεῖον Ἰωνᾶ ὧδε» (Ματθ 12:41). Στὰ παραδείγματα αὐτὰ βλέπομεν ἐκεῖνο πὺρ ὃ Παῦλος ὀνομάζει τὴν «χρηστότητα καὶ ἀποτομίαν [τοῦ] Θεοῦ» (Ῥωμ 11:22).

Ἄλλὰ ἡ πλέον ἐξέχουσα πόλις στὴν βιβλικὴν ἱστορίαν εἶναι ἡ Ἱερουσαλήμ, καὶ αὐτὸ ἰσχύει τόσον διὰ τὴν Παλαιᾶν ὅσον καὶ διὰ τὴν Καινὴν Διαθήκην. Ἡ Ἱερουσαλήμ εἶναι ἡ πόλις τὴν ὁποῖαν ἐξέλεξεν ὁ Θεὸς διὰ τὴν κατοικίση τὸ ὄνομά του. Εἰς τὴν Παλαιᾶν Διαθήκην ἡ Ἱερουσαλήμ ἀποτελεῖ τὸ κέντρον λατρείας τοῦ Γιαχβέ (Ἑβραϊκόν, ὅπερ στοὺς Ὁ' ἀποδίδεται μετὰ τὸ *Κύριος*), εἶναι τὸ μέρος ὅπου ἡ παρουσία τοῦ Γιαχβέ παρίσταται ἀπῶς διὰ τοῦ Ναοῦ. Ἰδιαιτέρως εἰς τοὺς ὑστέρους Ψαλμοὺς ἡ Ἱερουσαλήμ ἀγαπᾶται καὶ ἐπαινεῖται ὑπερβολικῶς: «Ζητεῖτε τὴν εἰρήνην τῆς Ἱερουσαλήμ· Ἴσως εὐτυχῶσιν οἱ ἀγαπῶντές σε» (Ψαλμ 122:6), ὁ Θεὸς παρουσιάζεται νὰ προχωρεῖ μέχρι τὸ σημεῖον νὰ ὀρκίζεται ὑπὲρ τῆς Ἱερουσαλήμ· «Ἐὰν σὲ λησμονήσω, Ἱερουσαλήμ, Ἴσως λησμονήσῃ ἡ δεξιὰ μου! Ἴσως κολληθῇ ἡ γλῶσσά μου εἰς τὸν οὐρανίσκον μου ... ἐὰν δὲν προτάξω τὴν Ἱερουσαλήμ εἰς τὴν ἀρχὴν τῆς εὐφροσύνης μου!» (137:5-6). Ὁ Ἡσαΐας ἐκφράζει τὴν

---

¹ Παρεμπιπτόντως, τοῦτο μᾶς προσφέρει ἓνα σπάνιον παράδειγμα παραλείψεως ἐκ μέρους τῶν ὑπηρετῶν τοῦ Θεοῦ νὰ ἐκπληρώσουν τὴν ἀποστολὴν των.

τρυφερότητα τοῦ Θεοῦ πρὸς τὴν Ἱερουσαλήμ, ὅταν λέγει «Ἴδοῦ ἐπὶ τῶν παλαμῶν μου σὲ ἐζωγράφισα» (Ἡσ 49:16), καὶ συνεχίζει νὰ ἐξυψώνη τὴν Ἱερουσαλήμ ὑπεράνω πάντων: «ὅσοι ἀνακαλεῖτε τὸν Κύριον, μὴ φυλάτετε σιωπὴν. Καὶ μὴ δίδετε εἰς αὐτὸν ἀνάπαυσιν, ἕωσοῦ συστήσῃ καὶ ἕωσοῦ κάμῃ τὴν Ἱερουσαλήμ αἰνεσιν ἐπὶ τῆς γῆς» (Ἡσ 62:6-7).² Οἱ συσχετίσεις πού

---

² Οὐδόλως ἄξιον θαυμασμοῦ, λοιπόν, ἐὰν εἰς τὴν μετέπειτα ἰουδαϊκὴν ἐξω-βιβλικὴν σκέψιν ἡ Ἱερουσαλήμ ὑποδέεται ἐξέχοντα ρόλον. Ἔτσι, τὸ *Ἰαβιλαῖον* 8:19 ὁμιλεῖ περὶ τοῦ ὄρους Σιών τῆς Ἱερουσαλήμ ὡς «τὸ κέντρον τοῦ ὀμφαλοῦ τῆς γῆς», τὸ *2 Βαρούχ* 4:2-7 παραβάλλει τὴν ἐπίγειον Ἱερουσαλήμ μετὰ τοῦ πρωτοτύπου της, τὴν οὐράνιον Ἱερουσαλήμ, ἡ ὁποία «διατηρεῖται μετ' ἐμοῦ» [δηλ. μετὰ τοῦ Θεοῦ], τὸ *4 Ἔζρα* (= *Οἱ Ἐσδρας Α'*) 7:26 ὁμιλεῖ περὶ τῆς πόλεως ἡ ὁποία τῶρα εἶναι κεκρυμμένη, ἀλλὰ ἡ ὁποία πρόκειται νὰ ἀποκαλυφθῇ, ἐνῶ τὸ *2 Ἔζρα* 55:2 λέγει: «Διότι αὐριον θέλω ἀναβεῖ εἰς τὸν οὐρανόν, εἰς τὴν ἀνωτάτην Ἱερουσαλήμ εἰς τὴν αἰώνιον κληρονομίαν μου». Ἡ Ἱερουσαλήμ παρουσιάζεται ὡς ἁγία πόλις (*Ἰαβιλαῖον* 1 : 28, *Ψαλμοὶ Σολομῶντος* 8:4), ὡς πόλις προορισμένη διὰ τὴν λατρείαν τοῦ Θεοῦ (*Ἀνάληψις τοῦ Μωϋσέως* 1:17-18) καὶ τελικῶς πληροφορούμεθα διὰ μίαν νέαν Ἱερουσαλήμ μὲ νάον, κατὰ τοὺς λόγους τῶν προφητῶν, εἰς τὸν ὁποῖον πάντα τὰ ἔθνη «ἐπιστρέψουσιν ἀληθινῶς φοβεῖσθαι κύριον τὸν Θεόν» (*Τοβίτ* 14:5). Πολλές ἀπὸ τὶς ιδέες πού συναντῶμεν ἐδῶ προαγγέλου διδασκαλίαι τῆς Καινῆς Διαθήκης. Τὰ ἀνωτέρω μεσοδιαθηκικά συγγράμματα ὁ ἀναγνώστης μπορεῖ νὰ τὰ εὔρη στὶς ἀκόλουθες ἐκδόσεις: R. H. Charles (ἐκδ.), *The Apocrypha and Pseudepigrapha of the Old Testament in English, etc.*, 2 τόμοι, Oxford: Clarendon Press, 1913, ἐπανεκδ. 1969 καὶ J. H.

τόσον ἡ Ἱερουσαλήμ ὅσον καὶ ὁ ναὸς φέρουν κατὰ νοῦν, ὄχι μόνον στὸ Βιβλίον τῶν Ψαλμῶν – τὸ ὁποῖον ἀπετέλει τοὺς ὕμνους ποὺ ἐψάλλοντο κατὰ τὴν ἐβραϊκὴν θεϊαν λειτουργίαν – ἀλλὰ καὶ μεταξὺ τῶν προφητῶν, ὑπερβαίνουν τὰ ὅρια μιᾶς συνήθους πόλεως, κι' ἔτσι ἡ Ἱερουσαλήμ λαμβάνει μίαν παγκοσμίαν καὶ ὑπερβατὴν σπουδαιότητα, ὅταν γίνεται σύμβολον τῆς πόλεως τοῦ Μέλλοντος – τῆς Οὐρανίου Ἱερουσαλήμ. Σ' αὐτὴν τὴν ἐσχατολογικὴν πόλιν ὁ ναὸς εἶναι περιττός, ἐφ' ὅσον ἔχει ἀντικατασταθῆ ὑπὸ τῆς ἀμέσου παρουσίας τοῦ Θεοῦ (Ἀποκ 21:22).

Προτοῦ ζωγραφίση ὁ Ἰωάννης μὲ ἀδρὲς πινελιές τὸν «ἐκφραστικὸν πίνακά» του, τὴν Ἀποκάλυψιν, ἡ Ἱερουσαλήμ εἶχε γίνει τὸ ἀντικείμενον μιᾶς σπουδαίας συγκρίσεως ὑπὸ τοῦ Ἀποστόλου τῶν ἐθνῶν. Εἰς τὴν μοναδικὴν εἰς τὴν Καινὴν Διαθήκην ἀλληγορίαν τῆς πρὸς Γαλ 4:21-27 ὁ Παῦλος μὲ χαρακτηριστικῶς ῥαββινικὴν ἐπιχειρηματολογίαν σὲ μίαν σειρὰν συλλογισμῶν φθάνει εἰς ἓνα καταπληκτικὸν συμπέρασμα. Οἱ δύο γυναῖκες τοῦ Ἀβραάμ συμβολίζουν δύο διαθήκες· ἡ δούλη Ἀγάρ ἀντιπροσωπεύει τὴν παλαιᾶν διαθήκην, ἐνῶ ἡ ἐλευθέρα Σάρρα παριστάνει τὴν νέαν διαθήκην. Ἡ Ἀγάρ, ἡ μητέρα τοῦ Ἰσμαήλ [τοῦ προπάτορος τῶν Ἀράβων], ἀντιπροσωπεύει τὸ Σινᾶ, ἓνα ὄρος τῆς Ἀραβίας, στὸ ὁποῖον κατέφυγε ὅταν ἐξεδιώχθη ὑπὸ τῆς

Charlesworth (ἐκδ.), *The Old Testament Pseudepigrapha*, 2 τόμοι, London: Darton, Longman & Todd, 1983-1985.

Σάρρας. Τὰ τέκνα της, ἐφ' ὅσον ὁ νόμος ἐδώθη ἐπὶ τοῦ ὄρους Σινᾶ, διατελοῦν ἐν δουλείᾳ. Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον ἡ Ἀγὰρ μετὰ τῶν τέκνων αὐτῆς συμβολίζουν τὴν δουλείαν, τὴν ἰσχύν τοῦ νόμου καὶ οὕτως τοὺς Ἰουδαίους καὶ τὴν παροῦσαν Ἱερουσαλήμ, ἐνῶ ἡ ἐλευθέρα σύζυγος Σάρρα, συμβολίζει τὴν Μητέρα ὅλων τῶν ἐλευθέρων, ὅλων ἐκείνων οἱ ὅποιοι ἐγενήθησαν κατὰ τὴν ἐπαγγελίαν τοῦ Θεοῦ, ἐκείνων οἱ ὅποιοι εἶναι ἀποδέκται τῆς χάριτος, καὶ ὡς ἐκ τούτου τὰ ἀληθινὰ τέκνα τοῦ Ἀβραάμ. Ἡ Σάρρα, λοιπὸν, συμβολίζει τὴν οὐράνιον Ἱερουσαλήμ. Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον ὁ Παῦλος κατορθώνει νὰ ταυτίσῃ τὴν ἐπίγειον Ἱερουσαλήμ μὲ τὸ Σινᾶ καὶ τὴν Ἀγὰρ, καὶ τοὺς κατοίκους τῆς Ἱερουσαλήμ μὲ τοὺς ἀπογόνους τοῦ Ἰσμαήλ, ἐνῶ καθιστᾷ τὴν οὐράνιον Ἱερουσαλήμ τὴν Μητέρα ὅλων ἐκείνων πού πιστεύουν, εἴτε εἶναι ἐξ ἰουδαϊκῆς εἴτε ἐξ ἐθνικῆς βιολογικῆς προελεύσεως.³ Καὶ ἀπὸ αὐτὴν τὴν σειρὰν τῶν συγκρίσεων ἀνακύπτει τὸ γεγονὸς ὅτι ἡ ἰδέα περὶ Ἱερουσαλήμ, ἡ πόλις πού ἐξέλεξεν ὁ Θεός, εἶναι μία πόλις ἐν οὐρανῷ, ἡ πραγματική, ἡ ἀγία, ἡ ἀληθινὴ Ἱερουσαλήμ, στὴν ὁποίαν κατοικοῦν μόνον ἐκεῖνοι πού εἶναι γνήσιοι «ἰσραηλῖται», ἀληθινοὶ «ἰουδαῖοι» εἴτε εἶναι ἰουδαῖοι κατὰ σάρκα εἴτε ἐξ ἐθνῶν (Ρωμ 2:28-29). Αὐτοὶ εἶναι

---

³ Δὲν θὰ πρέπει, λοιπὸν, νὰ ἀποροῦμεν ὅτι ἡ θεολογία τοῦ Παύλου τόσον ἐξηγρίωσεν τοὺς Ἰουδαίους, ὥστε κατὰ τὴν ἐκτίμησίν των «οὐ γὰρ καθῆκεν αὐτὸν ζῆν» (Πραξ 22:22) καὶ τὸν κατεδίωκον κατὰ πόδα διὰ νὰ τὸν θανατώσουν.

τὰ ἀληθινὰ τέκνα τοῦ Ἀβραάμ, τὰ ὁποῖα ἀκολουθοῦν ἐπὶ τὰ ἴχνη τῆς πίστεώς του (Ρωμ 4:11-12).

Ἐὰν ὑπάγωμεν ἀκόμη πιὸ πίσω στὰ εὐαγγέλια (τὰ ὁποῖα, ἐν τούτοις, ἐγράφησαν μετὰ τὶς ἐπιστολές) ἀκούομεν τὸν Ἰησοῦν νὰ λέγη πρὸς τὴν Σαμαρίτιδα: «ἡ σωτηρία ἐκ τῶν ἰουδαίων ἐστίν» (Ἰωάν 4:22), ὅπερ ἐννοεῖ ὅτι ἡ σωτηρία ἔρχεται ἀπὸ τὴν πόλιν τῆς Ἱερουσαλήμ, τὸ κέντρον τοῦ Ἰουδαϊσμοῦ. Τοῦτο ἦτο ἀναγκαῖον, ὥστε ὁ κλάδος νὰ μὴ καυχηθῆ ἔναντιον τῆς ρίζης, κατὰ τὴν εἰκόνα τοῦ ἐλαιοδένδρου στὸ Ρωμ 11:17-18. Ὅμως μετριάζει τὸ λεχθὲν, προσθέτοντας: «ἔρχεται ὥρα ὅτε οὔτε ἐν τῷ ὄρει τοῦτο οὔτε ἐν Ἱεροσολύμοις προσκυνήσετε τῷ πατρὶ ... οἱ ἀληθινοὶ προσκυνηταὶ προσκυνήσουσιν τῷ πατρὶ ἐν πνεύματι καὶ ἀληθείᾳ» (Ἰωάν 4:21-23) Τοῦτο, ἐξ ἄλλου, δὲν ἐμποδίζει τὸν Ἰησοῦν νὰ κλάψῃ διὰ τὴν Ἱερουσαλήμ, τὴν πόλιν τῆς ἐκλογῆς του, γιὰ τὶς δυστροπίες της, γιὰ τὴν παρακοήν της, γιὰ τὴν ἀπιστίαν της: «Ἱερουσαλήμ, Ἱερουσαλήμ, ἡ ἀποκτείνουσα τοὺς προφῆτας καὶ λιθοβολοῦσα τοὺς ἀπεσταλμένους πρὸς αὐτήν, ποσάκις ἠθέλησα ἐπισυναγαγεῖν τὰ τέκνα σου, ὃν τρόπον ὄρνις ἐπισυνάγει τὰ νοσσία αὐτῆς ὑπὸ τὰς πτέρυγας, καὶ οὐκ ἠθελήσατε» (Ματθ 23:37). Ἐδὼ ἔχομεν μία σπανίαν εἰκόνα γιὰ τὴν τρυφερὴν ἀγάπην τοῦ Θεοῦ καὶ, ὁμιλῶντας ἀνθρωπομορφικῶς, γιὰ τὸ πῶς ἡ καρδιὰ τοῦ Θεοῦ μπορεῖ νὰ συγκινηθῆ γιὰ τὸν λαὸν τῆς πόλεως του.

Ἡ σπουδαιότης τῆς πόλεως ὡς «πόλις» στὴν Καινὴν Διαθήκην ὑπογραμμίζεται μὲ ἓνα ἄλλον τρόπον. Οἱ

Πράξεις τῶν Ἀποστόλων, οἱ ὁποῖες ἀσχολοῦνται μὲ τὸ ἱεραποστολικὸν ἔργον τῶν μαθητῶν τοῦ Ἰησοῦ, συγκεντρῶνουν τὸ ἐνδιαφέρον των λεπτομερέστερα στὸ ἔργον τοῦ Ἀποστόλου Παύλου μεταξὺ τῶν ἐθνῶν. Οἱ κινήσεις τοῦ Παύλου, λοιπόν, κατὰ κάποιον τρόπον μᾶς φανερώνουν τὶς κατευθύνσεις εἰς τὶς ὁποῖες τὸ Ἅγιον Πνεῦμα ὀδηγεῖ τὸν Παῦλον. Εἶναι, λοιπόν, διδακτικὸν νὰ προσέξωμεν τὶς κινήσεις τοῦ Παύλου, διότι αὐτὲς φανερώνουν τὴν μέριμνα τοῦ Θεοῦ διὰ τὴν «πόλιν».

Τὸ πρῶτον γνωστὸν σκηρικὸν γιὰ τὴν χριστιανικὴν δραστηριότητα τοῦ Παύλου εἶναι ἡ Ἀντιόχεια, ἡ φημισμένη πρωτεύουσα τῶν Ἀντιοχιδῶν ἢ ὁποῖα ἦτο καὶ ἡ μεγαλητέρα καὶ περιφανέστερα πόλις τῆς ἑλληνιστικῆς Ἀνατολῆς. Κατὰ τὸ πρῶτον ἱεραποστολικὸν ταξείδιόν του ἐπεσκέφθη σχετικῶς σπουδαῖες πόλεις ὅπως τὴν Πάφον τῆς Κύπρου, τὴν Ἀντιόχειαν τῆς Πισιδίας καὶ τὸ Ἰκόνιον τῆς Λυκαονίας. Ἀκόμη σπουδαιότερον, στὸ δεύτερον ἱεραποστολικὸν ταξείδιόν του δὲν χρονοτριβεῖ σ' αὐτὲς τὶς πόλεις, ἀλλὰ προχωρεῖ πρὸς τὴν Τρωάδα, καὶ ἐκεῖθεν διὰ τῆς ὀδηγίας τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, περνᾷ εἰς τὴν Μακεδονίαν σὲ πόλεις ὅπως τοὺς Φιλίππους, ἰδιαιτέρως τὴν Θεσσαλονίκην καὶ τὴν Βέρροιν. Αἱ Ἀθῆναι εἶναι ἡ ἐξέχουσα πόλις ἀλλὰ ἀποδεικνύεται ἀποκαρδιωτικὴ, ἐξ αἰτίας τοῦ πνευματικοῦ κλίματος ποὺ ἐπικρατεῖ. Σύντομα τὸ συναντοῦμεν στὴν Κόρινθον, τὴν μεγαλητέραν πόλιν τῆς Ἀχαΐας. Καὶ κατὰ τὸ τρίτον ἱεραποστολικὸν ταξείδιόν του ὁ κύριος

χωρος δράσεώς του είναι ή Έφεσος, ή διασημότερα πόλις τής Ίωνικῆς Δωδεκαπόλεως.

Πράγματι, γίνεται ό ύπαινιγμός ότι ό Παῦλος κατέστησεν τήν Κόρινθον καί τήν Έφεσον κέντρα τών ευαγγελιστικῶν του προσπαθειῶν δια να ἔλθῃ σέ επαφή με τίς γύρω περιοχές. Έτσι, πρέπει να εἴμεθα βέβαιοι ότι κατά τήν διάρκειαν τών δέκα-όκτώ μηνῶν τῆς παραμονῆς του εν Κορίνθῳ, ό Παῦλος ἐχρησιμοποίησεν τήν πόλιν αὐτήν ως βάση του δια να ἐπισκεφθῇ τὰ τριγύρω μέρη. Γράφοντας ἀπό τήν Κόρινθον πρὸς τοὺς πιστοὺς τῆς Ῥώμης, ἰσχυρίζεται «ὥστε με ἀπὸ Ἱερουσαλήμ καί κύκλῳ [δηλαδή, δια μέσου τῆς Μικρᾶς Ἀσίας] μέχρι τοῦ Ἰλλυρικοῦ πεπληρωκέναί τὸ εὐαγγέλιον τοῦ Χριστοῦ» (Ῥωμ 15:19). Στις Πράξεις, ὅμως, δὲν ὑπάρχει ἡ παραμικρὴ μνεία ότι ό Παῦλος ἐπεσκέφθη ποτέ τήν Ἰλλυρίαν. Οἱ δύο μοναδικές πιθανότητες δια μίαν τοιαύτην ἐπίσκεψιν, κρίνοντες ἀπὸ τίς διάφορες κινήσεις του στις Πράξεις, εἶναι ὅταν ηὐρίσκετο στήν Βέρροϊαν καί κατά τήν διαμονήν του στήν Κόρινθον. Οἱ περιστάσεις τίς ὁποῖες ἀντιμετώπιζεν ό Παῦλος ὅταν ἦτο στήν Βέρροϊαν καθιστοῦν ἀπίθανον μίαν ἐπίσκεψιν του στήν Ἰλλυρίαν. Ἀπὸ τήν ἄλλην πλευρὰν, ἡ Κόρινθος φαίνεται πολὺ μακρὰ δια μίαν τοιαύτην ἐπίσκεψιν, πλὴν ὅμως τοῦτο δὲν εἶναι καί ἀδύνατον, ἰδιαιτέρως ὅταν ἐνθυμώμεθα τήν μακρὰν παραμονήν του στήν πρωτεύουσαν τῆς Ἀχαΐας. Τὸ ἐλάχιστον ποὺ μπορεῖ να λεχθῇ εἶναι ότι ό Παῦλος ἐχρησιμοποίησεν τήν Κόρινθον ως βάση δια ευαγγελιστικῆς ἐξορμήσεις

στις γύρω περιφέρειες. Τοῦτο συνάγεται ἀπὸ τὸ γεγονὸς ὅτι χαιρετᾷ ὄχι μόνον τοὺς πιστοὺς τῆς Κορίνθου ἀλλὰ καὶ ὀλοκλήρου τῆς Ἀχαΐας (Β΄ Κορ 1:2). Αὐτό, κατὰ πᾶσαν πιθανότητα, ὑπαινίσσεται προσωπικὴν ἐπαφὴν μεταξὺ τοῦ Παύλου καὶ αὐτῶν. Ἐνῶ στὸ Β΄ Κορ 11:10 τὰ λεγόμενα τοῦ Παύλου μᾶς ὀδηγοῦν εἰς τὸ συμπέρασμα ὅτι εἶχεν ἐργασθεῖ προσωπικῶς στὴν Ἀχαΐα καὶ ὄχι μόνον στὴν Κόρινθον.

Ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὴν Ἔφεσον, λέγεται ῥητῶς ὅτι ὁ Παῦλος ἐνοικίασεν τὴν σχολὴν τοῦ ῥήτορος Τυράννου ἐπὶ διετίαν ὡς κηρυγματικὸν χῶρον. Κατὰ τὸ διάστημα τοῦτο, ὅπως πληροφορούμεθα, συνέβη «ὥστε πάντας τοὺς κατοικοῦντας τὴν Ἀσίαν ἀκοῦσαι τὸν λόγον τοῦ Κυρίου» (Πραξ 19:10). Δὲν θὰ μπορούσαμε, ἄραγε, νὰ συμπεράνωμεν ὅτι τὸ «πάντας τοὺς κατοικοῦντας τὴν Ἀσίαν» δὲν ὑπονοεῖ ὅτι ὅλοι οἱ Ἀσιᾶται ἐταξίδευσαν στὴν Ἔφεσον διὰ νὰ ἀκούσουν τὸν Παῦλον, ἀλλ' ὅτι ἐκεῖνος ἐπῆγεν εἰς αὐτούς; Εἶναι, ἄραγε, ἀδιανόητον ὅτι ἡ ἰδρυσις τοιούτων ἐκκλησιῶν ὅπως οἱ ἐκκλησίες τῆς Ἱεραπόλεως, τῆς Λαοδικείας καὶ τῶν Κολοσσῶν, στὴν τελευταίαν ἀνάλυσιν, χρεωστοῦσαν τὴν ἰδρυσίν των σὲ ὠθήσεις ποὺ εἶχαν λάβει οἱ πιστοὶ τῶν πόλεων αὐτῶν ἀπὸ τέτοιου εἴδους ἐπισκέψεις τοῦ Παύλου;

Ἡ οὐσία τοῦ ζητήματος εἶναι ὅτι κάθε φορὰ ποὺ ὁ Παῦλος ἐπισκέπτετο μίαν ἐπαρχίαν ἢ μίαν καινούργιαν περιοχὴν, ἀναζητοῦσε πάντοτε τὴν μητρόπολιν. Προσπαθοῦσε νὰ ἰδρῦσῃ μίαν ἐκκλησίαν στὴν μεγάλην πόλιν, ὥστε νὰ τὴν χρησιμοποιήσῃ ὡς βᾶσιν πρὸς διάδοσιν τοῦ εὐαγγελίου στὰ μέρη τριγύρω.

Εἴμεθα εἰς θέσιν νὰ γνωρίζωμεν ὅτι ἵδρυσεν ἐκκλησίας στοὺς Φιλιππους, τὴν Θεσσαλονίκην καὶ τὴν Βέρροϊαν καθὼς καὶ στὴν Κόρινθον, τὴν Ἔφεσον κ. ἄ. Αὐτὴ ἡ ἐπιθυμία, αὐτὴ ἡ ὄρασις, αὐτὴ ἡ ὅλη στρατηγικὴ τοῦ Παύλου ἐξηγεῖ γιατί ἔτρεφεν τὴν ἔντονον ἐπιθυμίαν νὰ ἐπισκεφθῇ τὴν Ῥώμην, τὴν μεγίστην ὅλων τῶν πόλεων τῆς ἐποχῆς (Ῥωμ 1:10-13, 15:22-24), μὲ τοὺς πολυειδοῦς κατοίκους της, οἱ ὅποιοι συνέρρεον σ' αὐτὴν ἀπὸ ὅλες τὶς γωνίες τῆς αὐτοκρατορίας. Ἐπὶ πλέον, ἡ Ῥώμη θὰ ἦτο μία ιδεώδης βᾶσις ἀπὸ τὴν ὁποίαν θὰ ἐδραστηριοποιῆτο διὰ τὸν εὐαγγελισμὸν τῶν δυτικῶν τμημάτων τῆς Ῥωμαϊκῆς αὐτοκρατορίας.

Ἐὰν, λοιπόν, ὁ μέγας ἀπόστολος τῶν ἐθνῶν, ὁδηγούμενος ὑπὸ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, ἔδωκεν τοιαύτην ἔμφασιν εἰς τὴν μεγάλην πόλιν, δὲν φαίνεται ἀναπόφευκτον τὸ συμπέρασμα ὅτι ὁ Θεὸς πράγματι ἐνδιαφέρεται γιὰ τὴν πόλιν, τὴν πόλιν μὲ τοὺς ἀμετρήτους κατοίκους της, μὲ τὴν μεγάλην ποικιλίαν ἀνθρώπων καὶ προβλημάτων, ὅπου ἁμαρτίαι ὅλων τῶν εἰδῶν διαπράττονται, ἡ πόλις τῶν εὐκαιριῶν καὶ τῆς ἐκμεταλεύσεως, ἡ πόλις τῶν κοινωνικῶς δυνατῶν καὶ ἀδυνάτων, τοῦ πλοῦτου καὶ τῆς ἀθλιότητος, ἡ πόλις τῆς εὐτυχίας καὶ τῆς δυστυχίας, τῆς βίας καὶ τοῦ ἐγκλήματος, ὅπου ἄνδρες καὶ γυναῖκες βοοῦν καὶ στεναάζουν γιὰ βοήθειαν κι' ἀπελευθέρωσιν; Ὅπωςδήποτε τὸ σχέδιον ποὺ ἀκολουθεῖ ὁ ἀπόστολος τῶν ἐθνῶν στὶς διάφορες κινήσεις του, τὶς ἐκκλησίες ποὺ ἵδρυσεν καὶ τὰ μέρη στὰ ὁποῖα τὶς ἵδρυσεν, θὰ

πρέπει να εξαλείψουν κάθε ίχνος αμφιβολίας περί του βαθέως ενδιαφέροντος του Θεού δια την μεγάλην πόλιν. «Λαὸς ἐστὶ μοι πολὺς ἐν τῇ πόλει ταύτῃ» εἶπεν ὁ Θεὸς γιὰ τὴν Κόρινθον στὸν Παῦλον κατὰ τὸ ὄραμά του (Πραξ 18:9). Ναί, παρ' ὅλην τὴν ὠμότητα, τὴν ἀδικίαν καὶ τὴν ἀθλιότητα, τὶς ὁποῖες πολλάκις ἐπισυσωρεύει ἐπὶ τῶν θυμάτων της, ἐπὶ ἐκείνων οἱ ὅποιοι κοινωνικῶς ἔχουν ἀχρηστευθῆ καὶ ἠθικῶς καταστραφῆ, ἡ πόλις εἶναι τὸ ἀντικείμενον τῆς ἀγάπης τοῦ Θεοῦ. Πάντοτε ἦτο! Ὅχι ἐπειδὴ τὸ ἀξίζει, ἀλλὰ ἀκριβῶς ἐπειδὴ δὲν τὸ ἀξίζει· χάριν τῶν ἀναγκῶν της, διότι ὅπου ὑπάρχει ἀνάγκη, ἐκεῖ, ἐπίσης, φανερῶνεται τὸ ἔλεος καὶ ἡ χάρις τοῦ Θεοῦ. Ἐκεῖ ἡ χάρις καὶ ἡ δόξα τοῦ Θεοῦ φαίνονται ἐνδοξότερες.

Τέλος, μία ἀκόμη ὄψις τῆς ιδέας περὶ πόλεως εἶναι ἡ ἀκόλουθος. Μία βασικὴ ιδέα τῆς Καινῆς Διαθήκης ὀδηγεῖ τὶς σκέψεις μας σὲ μίαν σύγκρισιν ἢ ἀντίθεσιν ἢ ὁποία ἔχει σημαντικὰς ἐπιπτώσεις γιὰ τὴν κατανόησιν τῆς Καινῆς Διαθήκης. Ὅχι μόνον καινοδιαθηκολόγοι ἀλλὰ καὶ ἄλλοι ἐρευνηταὶ ἔχουν σωστότατα παρατηρήσει ὅτι κατὰ τὴν προέλασιν τοῦ εὐαγγελίου διὰ μέσου τῆς ῥωμαϊκῆς αὐτοκρατορίας διαδραματίζεται μία σιωπηρὴ σύγκρουσις, μία ἀναμέτρησις, μία πρόκλησις, μία μάχη μεταξὺ τοῦ ἀπίστου, ἀσεβοῦς κόσμου καὶ τῆς Βασιλείας τοῦ Θεοῦ, ἡ ὁποία διακηρύσσεται ὑπὸ τῶν ὑπηρετῶν του. Αὕτη ἡ ἀντίθεσις συνήθως ἐξηγεῖται διὰ τῆς ἀντιπαραθέσεως τῶν πόλεων ποὺ συμβολίζουν τὶς δύο ἀπόψεις ἢ

στάσεις. Καὶ οἱ πόλεις αὐτὲς εἶναι ἡ Ἱερουσαλὴμ καὶ αἱ Ἀθῆναι.⁴

Κατὰ τὴν γνώμην μου, οὐδεμία ἄλλη πόλις στὸν ἀρχαῖον κόσμον— συμπεριλαμβανομένης καὶ τῆς Ῥώμης — δὲν εἶχεν τὴν σπουδαιότητα τῶν Ἀθηνῶν. Ἐδῶ δὲν εἶναι ἡ κατάλληλος περίστασις νὰ ἐπαναλάβωμεν τὰ κατορθώματα καὶ τὶς δόξες τῆς. Ἀλλὰ ἀκριβῶς ἐξ αἰτίας αὐτῶν τῶν κατορθωμάτων, τὰ ὁποῖα θὰ πρέπει νὰ ἦναι πασίγνωστα, καὶ τῆς ὑπερόχου διαλέκτου τῆς— τῆς Ἀττικῆς— ποὺ ἐδημιούργησεν, ἔλαβεν μιάν ἐξέχουσαν θέσιν, ἡ ὁποία εἶναι ἀπαράμιλλος στὴν ἱστορίαν τῶν πόλεων. Αἱ Ἀθῆναι κατήντησαν νὰ συμβολίζουσιν τὸν πολιτισμὸν καὶ τὴν ἐπιστημονικὴν πρόοδον σὲ ὅλα τὰ ἐπίπεδα τῆς ζωῆς — παρεκτὸς τοῦ θρησκευτικοῦ! Αἱ Ἀθῆναι ἐνσωμάτωσαν τὸ πνεῦμα τοῦ κόσμου, τὸ πνεῦμα τῆς αὐταρκειᾶς, κατὰ τὸ ὁποῖον ὁ ἄνθρωπος ἦτο τὸ μέτρον πάντων πραγμάτων, καὶ στὸ ὁποῖον δὲ ὑπῆρχεν χῶρος διὰ τὸν Θεόν.⁵ Ἐπὶ παραδείγματι, παρὰ τὸ γεγονὸς ὅτι ὁ Παῦλος κινεῖται ἐντὸς τῆς Ῥωμαϊκῆς αὐτοκρατορίας, πανταχοῦ ὁ πνευματικὸς του ἀγὼν εἶναι ἐναντίον τῶν «Ἀθηνῶν»· βεβαίως ὄχι τῶν

---

⁴ Ἐπὶ παραδείγματι, ὁ ὀλλανδὸς ἐρευνητὴς C. J. Bleeker, ἔγραψεν ἓνα βιβλίον ὑπὸ τὸν τίτλον *Christ in Modern Athens. The Confrontation of Christianity with Modern Culture and the Non-Christian Religions*, Leiden: Brill 1965.

⁵ Τὸ θέμα τοῦτο διεξέρχομαι στὴν ἀκόλουθον μελέτην· Chrys C. Caragounis, “Greek Culture and Jewish Piety: the Clash and the Fourth Beast of Dan 7”, *Ephemerides Theologicae Lovanienses* (Louvain, Belgium), Vol. 65, pp. 280-308.

Ἄθηνῶν ὡς πόλις, οὔτε ὡς ὁμάδα πολιτῶν, ἀλλὰ ὡς ἰδέα, ὡς θεώρησις τοῦ κόσμου, ὡς πνευματικὸν κλίμα τὸ ὁποῖον ἔχει ἀπορρίπτει τὸν Θεόν. Παρ' ὅλον τὸν διαλακτικὸν χαρακτήρα τῶν λόγων του πρὸς τοὺς Ἄθηναίους («ὡς δεισιδαιμονεστέρους [δηλ. ὡς πάρα πολὺ θρήσκους] ὑμᾶς θεωρῶ ... ἀναθεωρῶν τὰ σεβάσματα ὑμῶν», Πρ 17:22-23), ἔφυγεν ἀπὸ τὴν πόλιν των γιὰ νὰ μὴ ἐπιστρέψῃ ποτέ.

Ἄναμφιβόλως ἡ σύγχρονος πόλις τῆς Ἀθήνας, ἂν καὶ πρωτεύουσα σὲ ὅτι ἔχει ἀπομείνει ἀπὸ τὸν κάποτε ἀπέραντον ἑλληνικὸν κόσμον καὶ πολλὰς φορές μεγαλητέρα τοῦ ἀρχαίου της ἑαυτοῦ, ἔχει ἀπολέσει τὴν σπουδαιότητα τῶν ἀρχαίων Ἀθηνῶν. Παρὰ ταῦτα τὸ παρὸν θρησκευτικὸν της κλίμα, μολονότι ἐμπεριέχει μίαν κάποιαν Χριστιανικὴν παρουσίαν, δὲν εἶναι πολὺ καλύτερον τοῦ θρησκευτικοῦ κλίματος τῶν ἀρχαίων Ἀθηνῶν ἢ οἰασδήποτε ἄλλης εὐρωπαϊκῆς μεγαλουπόλεως. Διὰ τὸν λόγον τοῦτον ἡ ἀντιπαράθεσις «Ἱερουσαλήμ καὶ Ἀθῆναι» ἰσχύει ἀκόμη. Ἀλλὰ δὲν εἶναι ἡ Ἱερουσαλήμ τοῦ παρόντος ἰσραηλινοῦ κράτους, διότι αὐτὴ δὲν εἶναι καλύτερη, ἀλλὰ ἡ ἀληθινὴ Ἱερουσαλήμ, ἡ ἄνω πόλις, ἡ πόλις εἰς τὴν ὁποίαν κατοικεῖ δικαιοσύνη, ἡ πόλις πὺν νεύει σὲ ὅσους ἔχουν ἐμπιστευθεῖ τὸν Χριστόν. Ἐν τῷ μεταξύ, αἱ Ἀθῆναι, ἡ μεγάλη πόλις, οἰαδήποτε πόλις, ἡ πόλις τῆς ἀνταρκειᾶς ἡ ὁποία δὲν ἔχει χῶρον διὰ τὸν Θεόν, ἔχει ἀνάγκη τοῦ Θεοῦ περισσότερον ἀπὸ κάθε ἄλλην φορᾶν. Αὐτὴ εἶναι ἀκόμη τὸ ἀντικείμενον τῆς ἀγάπης καὶ τοῦ ἐλέους τοῦ Θεοῦ καὶ ἡ πρόκλησις δι' ἡμᾶς σήμερα νὰ

φέρωμεν τὸ εὐαγγέλιον σ' αὐτὴν εἶναι ἡ ἴδια ὅπως ἦτο
τὸν καιρὸν τοῦ ἀποστόλου Παύλου.